

پیامدهای ازدواج از دیدگاه اسلام با نگرشی بر عوامل تأخیر آن در جامعه

زینت عمادی*

راضیه میرعلی ملک**

چکیده

ازدواج در فرهنگ اسلامی از اهمیت وافری برخوردار بوده و در آیات و روایات متعدد به آن پرداخته شده و عدم توجه به آن نیز مورد نکوهش واقع شده است. ازدواج از آثار و فوایدی همچون تکامل فردی و اجتماعی برخوردار بوده و ترک آن زیان‌های زیادی از جمله ضررهای روحی و جسمی را بدنبال خواهد داشت. مقاله حاضر با هدف واکاوی علل تأخیر ازدواج و با روش نقلی و حیانی و پردازش توصیفی تحلیل به شناسایی عوامل مؤثر بر تأخیر ازدواج در جامعه کنونی پرداخته و در نهایت سه عامل را به عنوان مهم‌ترین عوامل مؤثر در این حوزه شناسایی و مؤلفه‌های مرتبط با آن را مورد بررسی قرار داده است. در عوامل فرهنگی مؤلفه‌هایی همچون کم رنگ شدن ارزش‌های معنوی و آداب نامناسب فرهنگی و در عوامل اجتماعی به مؤلفه‌هایی مانند: افزایش جرم و آسیب‌های اجتماعی و خانوادگی و طولانی بودن تحصیلات و در عوامل اقتصادی به مؤلفه‌هایی مانند: نداشتن شغل مناسب، افزایش تورم و نداشتن توان اقتصادی دختران می‌توان نام برد.

واژگان کلیدی: ازدواج، خانواده، جامعه، فواید ازدواج، همسرگزینی.

---

* طلبه سطح ۳، گرایش: مطالعات زنان، مدرسه علمیه تخصصی اصفهان. zemadi@whc.ir

** مدرس حوزه و دانشگاه، پژوهشگر حوزه زن و خانواده. ailto.rmiralimalek@gmail.com

مقدمه

هیچ انسانی به تنهایی کامل نیست و پیوسته در جهت جبران کمبود خویش تلاش می‌کند. در این راستا جوان نیز در پی رسیدن به استقلال و برای جبران نواقص و تأمین نیازهای بی‌شمار خود به سوی ازدواج سوق داده می‌شود و با گزینش همسری مناسب و شایسته موجبات رشد و تکامل خویش را فراهم می‌کند. شخصیت انسان پس از ازدواج به یک شخصیت مسئولیت‌پذیر و اجتماعی تبدیل می‌شود؛ زیرا فرد در پرتو ازدواج و زندگی مشترک، خود را بشدت مسؤول حفظ همسر و تأمین وسایل زندگی و تربیت فرزندان آینده تلقی می‌کند و تمام هوش، ابتکار و استعدادهای خود را در جهت حفظ آن‌ها به کار می‌گیرد. بنابراین ازدواج را می‌توان مایه رشد و کمال یافتن انسان دانست. در واقع خداوند زن و مرد را به گونه‌ای آفریده که مکمل یکدیگر می‌باشند. مهم‌ترین نیازی که بر اثر ازدواج تأمین می‌شود، نیاز به آرامش و احساس امنیت و آسودگی است (مهدوی، ۱۳۷۷ش، ص ۳۰).

مؤلفه ازدواج در اسلام، از نظر تئوریک یک مسأله کاملاً پذیرفته شده است و نه تنها در اسلام که حتی اکثریت متفکران بزرگ غربی یکی از راه‌حل‌های مسائل اجتماعی را در دنیای کنونی، پناه بردن به امر مقدس ازدواج می‌دانند و از نظر عملی نیز در نظام جمهوری اسلامی ایران، این مسئله مقبول افتاده و فرهنگ اجتماعی، دینی و سیاسی جامعه پذیرای آن است.

از این رو، هر فرد واجد شرایط می‌تواند از شخصی که او نیز شرایط ازدواج را دارا است، خواستگاری و با وی ازدواج کند (مطهری، ۱۳۷۱ش، ص ۲۴۰).

قرآن مجید نیز در مورد آرامش زوجین پس از ازدواج می‌فرماید:

«وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْتَبِرُونَ»؛ و از جمله نشانه‌های او این است که برای شما از جنس خودتان همسرانی آفرید تا در کنارشان آرامش یابید و میان شما الفت و رحمت برقرار ساخت تا نسل بشر را تداوم بخشد. به یقین در آن چه یاد شد، برای مردمی که می‌اندیشند نشانه‌هایی است براین که تدبیر امور انسان‌ها در اختیار خداوند است» (روم، آیه ۲۱).

۶۷

هدف اصلی این مقاله، آشنایی با دیدگاه اسلام پیرامون مقوله ازدواج و بررسی آثار و فواید آن در آموزه‌های دینی و شناسایی برخی از مهم‌ترین زیان‌های ترک ازدواج از دیدگاه اسلام و عوامل مؤثر بر تأخیر روند ازدواج جوانان در جامعه است.

ازدواج نخستین سنگ بنای تشکیل خانواده و بالطبع، جامعه و اجتماع است و میزان اندیشه و تدبیر در آن در میزان پیشرفت یا انحطاط و صعود یا سقوط جامعه تأثیر دارد. ازدواج دارای آثار و نتایج بسیاری است؛ از جمله: ارضای غریزه جنسی، تولید و بقای نسل، تکمیل و تکامل انسان، آرامش و سکون، پاکدامنی و عفاف و ...

پیشینه تحقیق

امروزه تحقیقات و محتوای فراوانی در راستای ازدواج و اهمیت آن ارائه شده و بیانگر این است که علل زیادی باعث بالا رفتن سن ازدواج جوانان خصوصاً افراد تحصیل کرده می‌شود که این علل در برخی از مقالات مورد بررسی قرار گرفته است؛ از جمله می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

مقاله «بررسی موانع ازدواج از دیدگاه دانشجویان دانشگاه ایلام» نوشته طاهری و دیگران (۱۳۹۵) که علل اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی را مورد بررسی قرار داده است.

تغییر سبک زندگی، آداب و رسوم‌های نامناسب، بالا رفتن سطح توقعات فردی و خانوادگی و به‌طور کلی فردگرایی در مقاله‌ای با عنوان «علل و راه‌حل‌های تأخیر در ازدواج جوانان» نوشته نیک منش و دیگران (۱۳۸۵) مورد بررسی قرار گرفته است. تأثیر رسانه‌ها و فرهنگ غربی، اشتغال زنان در بازار کار نیز در مقاله «تحول سن ازدواج در ایران و عوامل جمعیتی مؤثر بر آن» اثر کاظمی پور (۱۳۸۳) مورد کاوش قرار گرفته است.

ارتجاعی و عزیززاده (۱۳۹۵) در مقاله «بررسی عوامل اقتصادی و فرهنگی مؤثر در سن ازدواج در ایران مطالعه میان استانی»، بیکاری، تورم، رشد مخارج خانوار، سطح درآمد استان و تحصیلات را مورد بررسی قرار داده، و از بین رفتن نشاط در بین جوانان و ابتلا به وسواس زیاد در انتخاب همسر، مشکل آفرینی فرزندان بزرگ و ازدواج نکرده در خانه، افزایش اضطراب و نگرانی. به‌خصوص در دختران. بلا تکلیفی، از دست رفتن طراوت و زیبایی، در مقاله‌ای با عنوان «سن ازدواج چرا افزایش یافته است؟» نوشته صادقیان (۱۳۸۰) مورد کاوش قرار داده است.

عباس رجبی (۱۳۸۶) در مقاله تحت عنوان «سن ازدواج؛ عوامل افزایش و راهبرد کاهش آن» یکی از معضلات مهم جامعه بشری را بالا رفتن سن ازدواج معرفی کرده که با افزایش سن ازدواج جوانان مشکلات فراوانی همچون افسردگی و ناامیدی و تصمیم به عدم ازدواج به خاطر کاهش میل به ازدواج، بی‌دقتی در

انتخاب همسر به دنبال داشته است.

با توجه به آن چه بیان شد، در این مقاله، در حد مقدور و به اختصار، ضمن پردازش به مقوله پراهمیت ازدواج در روایات و احادیث، به زیان‌های ترک ازدواج و آثار و فواید آن در آموزه‌های دینی و عوامل مؤثر بر تأخیر روند ازدواج جوانان اشاره خواهد شد.

اهمیت ازدواج در اسلام

ازدواج بزرگ‌ترین و مهم‌ترین حادثه زندگی انسان است و دختران و پسران میوه‌های باغ زندگی انسان‌ها هستند و دست آفرینش نوعی جاذبه و کشش درونی در آن‌ها به ودیعه نهاده است. اضطراب و ناآرامی آنان در این سنین از طریق ازدواج به سکونت و آرامش تبدیل می‌گردد و قرآن که راز آفریدن همسر را (لَتَسْكُنُوا إِلَيْهَا) می‌داند، بدین نکته اشاره دارد.

قرآن، کتاب هدایت و سعادت انسان‌ها و منبع شایسته‌ای برای درک مسائل و مفاهیم ازدواج است.

خداوند در این مورد می‌فرماید: «وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِنْ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفُسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ؛ و به آن چه خدایت داده است، سرای آخرت را بجوی و سهم خود را از دنیا فراموش مکن و هم چنان که خدا به تونیکی کرده است، نیکی کن و در زمین فساد مجوی؛ زیرا خدا، فسادگران را دوست نمی‌دارد» (قصص، آیه ۷۷).

بی‌شک هیچ شالوده‌ای، مقدس‌تر از بنای رفیع ازدواج نیست. رسول خدا ﷺ فرمود: «مَا بُنِيَ بِنَاءٌ فِي الْإِسْلَامِ أَحَبُّ إِلَيَّ اللَّهُ تَعَالَى مِنَ التَّزْوِيجِ؛ هیچ بنایی در اسلام

محبوب‌تر از ازدواج، نزد خداوند بنا نشده است» (حرعاملی، ۱۴۱۲ق، ص ۳) و هر ملتی در دین و آیین خود به نوعی از آن بهره‌مند است. در قرآن مجید سه آیه در اهمیت اصل ازدواج آمده و همگان را به آن تشویق و دعوت کرده است:

۱. «وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ؛ مردان و زنان بی‌همسر خود را همسر دهید و همچنین غلامان و کنیزان صالح را، اگر فقیر و تنگدست باشند، خداوند از فضل خود آنان را بی‌نیاز می‌سازد؛ خداوند گشایش دهنده و آگاه است» (نور، آیه ۳۲).

۲. «وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُفْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَىٰ وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ؛ و اگر می‌ترسید که [به هنگام ازدواج با دختران یتیم] عدالت را رعایت نکنید [از ازدواج با آنان چشم‌پوشی کنید] یا با زنان پاک [دیگر] ازدواج کنید دو یا سه یا چهار همسر و اگر می‌ترسید عدالت را [در باره همسران متعدد] رعایت نکنید، تنها یک همسر بگیرید و یا از زنانی که مالک آن‌ها هستید، استفاده کنید» (نساء، آیه ۳).

خداوند می‌فرماید: «وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنَ الصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ وَلَيْسْتَغْفِبَ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّىٰ يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ؛ بی‌همسران خود و غلامان و کنیزان درست‌کارتان را همسر دهید. اگر تنگ دستند، خداوند آنان را از فضل خویش بی‌نیاز خواهد کرد؛ زیرا خدا گشایش‌گرداناست. کسانی که [وسیله] زناشویی نمی‌یابند، باید عفت و ورزند تا خدا، آنان را از فضل خویش بی‌نیاز گرداند» (نور، آیات ۲۲-۲۳).

خداوند در نخستین آیه، همهٔ مسلمانان را تشویق می‌کند که تشکیل خانواده دهند. از سوی دیگر، دربارهٔ فقر مادی و اقتصادی یکی از موانع ازدواج، می‌فرماید

که فقر نباید مانع ازدواج گردد. بلکه خداوند به مرد و زن فقیرمژده می‌دهد که اگر در این امر پیش قدم شوند، آنان را از فضل خویش بی‌نیاز خواهد ساخت. هم چنین در آیه دوم اشاره می‌کند که اگر به هر علتی، مرد و زنی نتوانستند ازدواج کنند، باید در راه تقوای الهی و عفت و پاک دامنی غریزه به هیجان درآمده خود بکوشند که بتوانند آن را کنترل کنند. در این صورت، لطف خداوند نیز شامل آنان خواهد شد و زمینه تشکیل خانواده را برای ایشان فراهم می‌آورد. در این جا به این دو نکته دست می‌یابیم که اسلام برخلاف بوداییسم و رهبانیت، ازدواج را تشویق می‌کند. همچنین به آنان که مجرد هستند، پیشنهاد می‌کند که خویشان دار باشند و برخلاف اندیشمندان غربی، آنان را به بی‌بندوباری جنسی فرا نمی‌خواند. پیش گرفتن چنین شیوه‌هایی نشأت گرفته از اسلام، دین انسان سازی و کتاب رستگاری، قرآن است.

قرآن، عامل اصلی آرامش و سکون را علاقه مرد و زن به یکدیگر معرفی می‌کند که در پرتو ازدواج به آن دست می‌یابند: «هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا؛ اوست خدایی که همه شما را از یک تن بیافرید و از او نیز جفتش را مقرر داشت تا با او انس و الفت گیرد» (اعراف، آیه ۱۸۹).
این آیه عامل اصلی گرایش را آرام بودن مرد و زن در کنار یکدیگر معرفی می‌کند و بر یکی بودن اصل و گوهر زن و مرد، تأکید دارد. خداوند در جای دیگر می‌فرماید:

«وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَ جَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَ رَحْمَةً
إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ؛ و یکی از نشانه‌های لطف الهی این است که برای شما از جنس خودتان، جفتی (و همسری) بیافرید که در بر او آرامش یابید و با هم

انس گیرید و میان شما، مهربانی برقرار ساخت. به یقین، در این [نعمت] برای مردمی که می‌اندیشند، نشانه‌هایی است» (روم، یه ۲۱).

این آیه به صراحت بیان می‌کند که خداوند این مهربانی و آرامش را ایجاد کرده و در ذات زن و مرد قرار داده است. پس مهر و محبت همسران را خود خداوند، در دل آن‌ها گذارده و این محبت الهی، آن‌ها را به سوی یکدیگر می‌کشاند.

این‌ها نمونه‌ای از آیات قرآن کریم درباره ازدواج بود. علاوه بر آیات، روایات بسیاری نیز در این زمینه وجود دارد؛ چنان که از پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نقل شده است: «مَنْ تَزَوَّجَ فَقَدْ أَخْرَزَ نِصْفَ دِينِهِ فَلْيَتَّقِ اللَّهَ فِي الْبَاقِي؛ هر کس ازدواج کند، به درستی که از نصف دینش پاسداری کرده است» (محمدی ری شهری، ۱۳۶۷ش، ص ۸۲). از این رو فقیهان ازدواج را از مستحبات مؤکد بر شمرده‌اند و آن را برای کسی که به سبب نگرفتن همسر به گناه بیفتد، واجب دانسته‌اند.

از امام موسی بن جعفر عَلَيْهِ السَّلَام نقل شده است: «ثَلَاثَةٌ يَسْتَظِلُّونَ بِظِلِّ عَرْشِ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ: رَجُلٌ زَوَّجَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ أَوْ أَخْدَمَهُ أَوْ كَتَمَ لَهُ سِرًّا؛ سه کس در سایه عرش خدا باشند روزی که جز سایه او سایه‌ای نیست، کسی که برادر دینی خود را زن بدهد یا خدمتکار بدهد یا رازی از او پوشاند» (قمی، ۱۳۶۳ش، ص ۱۵۱).

در حدیثی تکان دهنده از پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چنین آمده است: «بدترین مرده‌های شما کسی است که عزب (و بدون ازدواج) بمیرد» (همان).

پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ همچنین فرمود: «هر کس ازدواج کند، نیم دینش را حفظ کرده است. پس از خدا بترسید درباره نیم دیگر دینتان» (همان، ص ۱۰۶). بنابراین،

ازدواج از این دیدگاه، وسیله‌ای است برای حفظ دین و اعتقاد انسان و تکامل آن.

۱. آثار و فواید ازدواج در آموزه‌های دینی

خانواده از نگاه اسلام و آموزه‌های دینی، بنیانی مقدس، سازمانی حرکت آفرین، ساحل آرامش و سکون، بستر تربیت و رشد، جایگاه پیشرفت مادی و معنوی و تجلی‌گاه شکوفایی و بالندگی است. به طوری که اگر ضروری باشد تا انسان برای نیل به کمال و بهروزی از یک نردبان چند پله‌ای صعود کند و بالا برود، به طور حتم و یقین اولین پله این نردبان ترقی و رشد، تشکیل خانواده است. به همین دلیل تأثیر شگرف خانواده سالم در شکوفایی و رشد افراد، در این قسمت به طور گذرا به مهم‌ترین آثار و فواید ازدواج در آموزه‌های دینی اشاره خواهیم نمود.

۱-۱. تکامل فردی

فواید ازدواج در مرحله تکامل فردی شامل روح و جسم انسان می‌شود که هر کدام به طور مجزا بیان می‌گردد.

۱-۱-۱. تکامل روحی و رفتاری

مرد و زن، با ازدواج تکامل روحی و رفتاری یافته و در کنار هم مایه‌ی تهذیب نفس و مباهات یکدیگرند و همدیگر را از آلودگی به گناه باز می‌دارند.

یک. ارتقاء روح انسانی

هیچ انسانی به تنهایی کامل نیست و پیوسته در جهت جبران کمبودهای خویش تلاش می‌کند. جوان نیز برای جبران نواقص و تأمین نیازهای بی‌شمار

خود به سوی ازدواج سوق داده می‌شود و با گزینش همسری مناسب و شایسته موجبات رشد و تکامل خویش را فراهم می‌کند. مرحوم شهید مطهری رحمته الله علیه در این باره می‌فرماید:

«تشکیل خانواده؛ یعنی یک نوع علاقه‌مند شدن به سرنوشت دیگران... و یکی از علل این که در اسلام ازدواج یک امر مقدس و عبادت تلقی شده همین است... ازدواج اولین مرحله خروج از خود طبیعی فردی و توسعه پیدا کردن شخصیت انسان است... پختگی‌ای که در پرتو ازدواج و تشکیل خانواده ایجاد می‌شود، در هیچ جای دیگر نمی‌توان به آن رسید، و آن را فقط در ازدواج و تشکیل خانواده باید بدست آورد» (مطهری، ۱۳۷۱ ش، ص ۳۹۸).

شخصیت انسان پس از ازدواج به یک شخصیت اجتماعی تبدیل می‌شود؛ زیرا در پرتو ازدواج و زندگی مشترک خود را شدیداً مسؤول حفظ همسر و تأمین وسائل زندگی و تربیت فرزندان آینده تلقی می‌کند و تمام هوش، ابتکار و استعدادهای خود را به کار می‌گیرد. به عبارت دیگر، احساس مسؤولیت اجتماعی در او شکل می‌گیرد و بسیاری از شایستگی‌ها و توانمندی‌های نهفته در درونش را شکوفا می‌سازد.

بنابراین، می‌توان ازدواج را مایه رشد و کمال یافتن انسان دانست. در واقع خداوند انسان را به گونه‌ای آفریده که بدون جنس مخالف ناقص است و با جنس مخالف کامل می‌شود. مرد به زن نیازمند است و زن به مرد. هر کدام از دو جنس، از نظر روحی و جسمی به هم وابسته‌اند و با قرار گرفتن در کنار هم یکدیگر را تکمیل می‌کنند (افروز، ۱۳۸۱ ش، ص ۵).

خداوند در قرآن کریم می‌فرماید: «هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ؛ زن‌ها لباس

شما هستند و شما (مردان) لباس زن‌ها هستید» (بقره، آیه ۱۸۷).

دو. تعالی شخصیت

در ازدواج به دلیل اینکه افراد با واقعیت‌های زندگی بیشتر مرتبط می‌شوند و مسئولیت‌های بیشتری را برعهده می‌گیرند؛ لذا از نظر جسم و ذهن افراد برای بهبود و رفاه زندگی تلاش بیشتری می‌کنند و نتیجتاً فرد از لحاظ فردی از حالت نیاز و وابستگی به سوی استقلال و خودکفایی گام برمی‌دارد و از لحاظ اجتماعی فرد کم‌کم از یک وجود مصرف‌کننده به تولیدکننده یا خدمات‌دهنده در اجتماع تبدیل می‌شود.

آن زمان که فرزندان هم به جمع زوجین اضافه شوند، این بار زن و مرد از مقام زوجیت به مقام والدین ارتقا می‌یابند و چه زحمت‌ها، تلاش‌ها و کوشش‌ها برای اینکه انسانی دیگر به این دنیا قدم بگذارد و رشد و پرورش یابد را متحمل می‌شوند و اگر زمانی زن و مرد به یکدیگر عشق می‌ورزیدند به این دلیل بود که از همدیگر لذت می‌بردند، با آمدن فرزندان، علاوه بر خود به کسانی دیگر نیز مهر و محبت می‌ورزند، اما این بار نه فقط به این دلیل که نفعی و لذتی ببرند، بلکه بدین علت که نفعی برسانند و بهره‌ای را ارزانی کنند، و در این مقام است که انسان‌ها با کمی توجه به رشحاتی از مفهوم خدا بودن و بنده پروری پی می‌برند (همان، ص ۱۷۵).

۱-۲. تکامل جسمی

تکامل جنسی یکی از فوائد ازدواج است، بدین بیان که «غریزه جنسی از

مهم‌ترین غریزه‌های نهفته در نهاد بشر است که در دوره‌ای ویژه آشکار می‌شود. به این غریزه باید به درستی پاسخ داد؛ زیرا هرگونه پاسخ افراطی یا تفریطی، انسان را دچار مشکل می‌کند» (همان، ص ۱۰۹).

از منظر اسلام، پاسخ درست به جنب و جوش و آشکار شدن غریزه جنسی، ازدواج است. انسان با ازدواج می‌تواند این غریزه سرکش را مهار کند و خود را از درافتادن به گرداب فحشا و بی‌بندوباری جنسی در امان دارد. بدین صورت، جوان مؤمن با ازدواج هم ایمان خود را از آسیب نگه می‌دارد و هم غریزه خود را به طور کامل برآورده می‌سازد (حبیب‌نژاد، ۱۳۸۱ش، ص ۶۰).

۲-۱. تکامل اجتماعی

فواید ازدواج در مرحله تکامل اجتماعی، تأثیرات زیادی در قدرت جامعه و کاهش بزه‌های اجتماع به همراه دارد که در ادامه به آن پرداخته می‌شود.

۱-۲-۱. افزایش قدرت جامعه

خانواده قدیمی‌ترین، کوچک‌ترین و مهم‌ترین نهاد اجتماعی است که با ازدواج شکل می‌گیرد. از به هم پیوستن خانواده‌ها نیز قبیله، روستا، شهر، استان و کشورها پدید می‌آید. پس خانواده، پایه و اساس هر جامعه به شمار می‌آید و اصولاً فرض یک جامعه بدون وجود خانواده ناممکن است.

«بنابراین، استحکام و پویایی خانواده - که در ازدواج ریشه دارد - مایه قدرت و قوت جامعه است. در این صورت، هرچه ازدواج‌ها به درستی قوام یابد، جامعه نیز روال طبیعی خود را می‌پیماید و از هجوم اندیشه‌های ناسازگار دیگر جوامع در امان

می‌ماند. بدین ترتیب، ازدواج و در کنار آن، رابطه صمیمی و دوستانه زن با شوهر از یک سو و روابط گرم فرزندان با پدران و مادران از سوی دیگر، با گسترش و قدرت ملی پیوند می‌خورد. هرگاه این روابط در جامعه‌ای سردتر بوده و آمار طلاق بالاتر باشد، به همان اندازه از قدرت ملی آن کشور کاسته می‌شود» (مظاهری، ۱۳۹۷ش، ص ۱۸۲).

۲-۲-۱. بنا نهادن نخستین آموزشگاه

با ازدواج این امکان پدید می‌آید که فرزند به محض به دنیا آمدن از یک سرپناه مطمئن به نام خانواده برخوردار باشد. فرزند در این سرپناه مطمئن که نقش آموزشی و پرورشی آن بسیار مهم است نخستین آموزش‌های لازم را برای ورود به زندگی دریافت می‌کند. فرزند با آموختن این آموزش‌ها و اندوختن نخستین تجربه‌های مهر پدر و مادر به عرصه زندگی اجتماعی گام می‌نهد. معمولاً کودکان نامشروع به دلیل محروم ماندن از خانواده و ندیدن محبت پدران و مادران، به سرعت به بزه‌کاری روی می‌آورند. آنان با رفتارهای بزه‌کارانه و گاه جنایت کارانه خویش، آسایش را از جامعه سلب خواهند کرد که درمان آن نیز به آسانی ممکن نیست. ازدواج در پیش‌گیری از پدید آمدن چنین فرزندان و در امان نگه داشتن جامعه از پی‌آمدهای آن، اهمیت بسزایی دارد (همان).

۳-۲-۱. پاسداری از سنت اجتماعی

هر جامعه از سلسله سنت‌ها و فرهنگ‌های اجتماعی و اخلاقی تشکیل گردیده است که از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شود. این فرهنگ‌ها، سنت‌ها و

ارزش‌های اجتماعی. اعم از بومی و ملی. از راه ازدواج و تشکیل خانواده بخوبی قابلیت انتقال خواهد داشت. «چنانچه آمار ازدواج در جامعه‌ای کاهش یابد یا ارتباط آزاد جنسی فراوان گردد، ممکن است این اصول و سنت‌های فرهنگی کم کم سست شوند. چنین سنت‌هایی در کانون خانواده‌ها حفظ می‌شود و انتقال می‌یابد، ولی در روند ارتباط آزاد جنسی، خبری از خانواده نیست تا این سنت‌ها منتقل شود و پایدار بماند» (همان، ص ۱۸۴).

۴-۲-۱. کاهش بزه‌های اجتماعی

مشخص شد که ازدواج در کامل شدن دین فرد و پیش‌گیری از ارتکاب بزه نقش دارد. هم‌چنین فضیلت انسان متأهل بیان گردید و دریافت شد که ازدواج در دیدگاه اسلام، هویتی کاملاً دینی و مذهبی دارد. پس اگر آمار ازدواج در جامعه‌ای اندک باشد، روابط آزاد دختر و پسر رایج شود، از کم رنگ شدن ایمان مذهبی در اجتماع حکایت می‌کند. آشکار است که اگر جوانان به دلایل گوناگون مانند موانع اقتصادی، اجتماعی و... نتوانند غریزه جنسی خود را به درستی پاسخ گویند و از عفت و حیا و شرم کافی در رفتار اجتماعی‌شان برخوردار نباشند، جامعه به کژراهه خواهد رفت.

پس اگر مسئولان و خانواده‌ها به کارکرد مهم ازدواج در مبارزه با تهاجم فرهنگی به درستی توجه کنند، می‌توانند از آن به عنوان حربه‌ای برای مبارزه با فساد و فحشا بهره بگیرند (همان، ص ۱۸۵).

۲. زیان‌های ترک ازدواج در آموزه‌های دینی

برای شناخت آسیب‌هایی که بر فرد در اثر ترک ازدواج وارد می‌شود، باید قبل

از هر چیز از نظر زیست‌شناسی و بهداشت جسمی و روانی به اهمیت ازدواج پی برد. بارها بیان شد که ازدواج، پاسخ درست و طبیعی به گرایش جنسی است و چون این گرایش بسیار اهمیت دارد، «روان‌شناسان ریشه بسیاری از عوارض ناراحت‌کننده عصبی و بیماری‌های روانی و اجتماعی را احساس محرومیت به ویژه در زمینه امور جنسی تشخیص داده‌اند» (ابطحی، ۱۳۴۸ش، ص ۱۰۸).

۷۹

۱-۲. آسیب‌های جسمی و روحی

پژوهش‌ها نشان داده است که آسیب‌های جسمی و روانی فراوانی برای فرد و جامعه ایجاد می‌شود، اگر هنگام هجوم امیال جنسی، که خداوند در وجود زن و مرد قرار داده است، به این گرایش به درستی پاسخ داده نشود یا سرکوب شود، پس مانند دیگر نیروهای وجود آدمی این نیروی طبیعی باید تعدیل گردد و از زیاده روی، آزادی کامل جنسی یا کوتاهی در آن پرهیز شود (مظاهری، ۱۳۹۷ش، ص ۱۸۶).

از پی‌آمدهای منفی برآورده نشدن این غریزه، بیماری‌های جسمی و روحی مانند افسردگی است. دانشمندان برخی ناراحتی‌های عصبی مانند: تنگی تنفس، ناراحتی قلب، افزایش تپش قلب، خستگی و کوفتگی عمومی، ناراحتی معده، سردرد، هراس و دلهره از خطرهای توصیف ناپذیر، بی‌قراری و ناآرامی، بی‌خوابی، بی‌اشتهایی و خستگی فکری را در افرادی که مدتی گرفتار تحریکات جنسی بوده و نتوانسته‌اند آن را برآورند، مشاهده نموده‌اند.

از سوی دیگر، اگر آدمی بخواهد برای برآوردن این غریزه به روش‌های نادرست مانند: روابط جنسی آزاد پناه ببرد، بیماری‌هایی چون: سوزاک، ایدز، سیفلیس و

ناراحتی‌های عصبی، ارمغان این روابط آزاد جنسی است. در این میان متخصصان امر، دگرخواهی جنسی را عامل اصلی انتقال بیماری نافرجام و معضل قرن حاضر «ایدز» دانسته‌اند. ایدز «به عنوان یک بیماری مسری و مهارنشدنی، همه روزه ۱۶ تا ۲۰ نفر را آلوده می‌کند و پس از مدتی به کام مرگ می‌کشاند» (حبیب‌نژاد، ۱۳۸۱ ش، ص ۷)، «کشور ایران نیز از این بلای خانمان سوز در امان نمانده است و براساس آخرین آمار تا آذرماه سال ۱۴۰۰، ۴۰۵۷۳ نفر در ایران به ایدز مبتلا شده‌اند» (همان).

۲-۲. پیدایش کودکان نامشروع

پدیده دیگر، از ره آورد ارتباط نامشروع و غیرقانونی جنسی در پیدایش کودکان نامشروع است. این پدیده یکی از مشکل‌های اجتماعی و اخلاقی جامعه‌های انسانی است که روز به روز در جهان و به تبع آن در کشور ایران افزایش می‌یابد. «در انگلیس از هر ۲۰ کودکی که به دنیا می‌آید، یکی نامشروع است. در سوئد، ۵۵٪، انگلیس ۴/۸۸٪ و در ایتالیا ۱۰٪ کل کودکان متولد شده ناشی از روابط آزاد هستند» (ابطحی، ۱۳۴۸ ش، ص ۷).

«هرچند آمار این پدیده در جامعه کنونی مشخص نیست، ولی با نگاهی گذرا به گسترش رفتارهای نامطلوب اجتماعی و فساد اخلاقی که کم‌کم بیشتر طبقات جامعه را در برمی‌گیرد، می‌توان دریافت که آمار کودکان نامشروع در کشور ایران نیز رو به افزایش است» (همان، ص ۹).

۲-۳. کاهش انگیزه‌های علمی در جوانان

آسیب‌های دیرشدن ازدواج یا ترک آن تنها به همین جا محدود نمی‌شود. آسیب‌هایی از جمله؛ دوری جوانان از کوشش‌های علمی، افت تحصیلی و ترک تحصیلی را نیز باید در شمار آسیب‌های این مسأله دانست و همچنین گسترش جرم و جنایت، فحشا و اعمال منافی عفت که هر روز، خبر آن در روزنامه‌ها منتشر می‌شود، را بر آن افزون کرد.

۸۱

به طور کلی گرچه آسیب‌ها بیش از این مقدار است، اما اهم آن‌ها در اینجا برای جوانان اشاره شد، هر قدر موانع ازدواج کمتر شود یا اصلاً مانعی بر سر راه ازدواج جوانان نباشد، این آسیب‌ها به طبع کمتر خواهد شد و به هر میزان این موانع بیشتر شود، جوانان به ازدواج تمایل نیافته یا غریزه جنسی خویش را از راه‌های نامشروع برآورده می‌سازند و یا برخی آن را سرکوب می‌کنند. آشکار است که در هر دو صورت، فرد به آسیب‌های روانی، جسمی، اجتماعی و اقتصادی دچار می‌شود و به اجتماع خود نیز آسیب‌هایی را وارد خواهد ساخت (همان، ص ۱۰).

۳. عوامل مؤثر بر تأخیر روند ازدواج جوانان

عواملی چون عوامل فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی در جامعه می‌تواند بر تأخیر روند ازدواج جوانان مؤثر واقع شود که در ادامه به آن‌ها خواهیم پرداخت.

۳-۱. عوامل فرهنگی

عوامل فرهنگی از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر تأخیر ازدواج جوانان محسوب می‌-

شود، در این بین نفوذ فرهنگ‌های بیگانه از مهم‌ترین مسائل در این زمینه می‌باشد، این نفوذ گاهی باعث کم‌رنگ شدن فرهنگ ازدواج شده و باعث به حاشیه رفتن سفارش‌های اکید اسلام نسبت به تعجیل در امر ازدواج و کراهت از تأخیر آن تا در بین جوانان می‌شود. «جوان ایرانی که در گذشته مهم‌ترین برنامه‌اش در اولین فرصت ازدواج و تشکیل زندگی بود امروز دیگر این‌گونه فکر نمی‌کند و حتی عده قلیلی زمان ازدواج را مختص میان سالی می‌دانند. بنابراین نفوذ فرهنگ غربی به ذهن جوانان نیز از عوامل مهم در تأخیر ازدواج و عدم رغبت جوانان به ازدواج به موقع است و ترس از این وجود دارد که این فرهنگ مخرب گسترده و فراگیر شود» (بستان، ۱۳۸۳، ش، ص ۲۴).

۳-۱-۱. کم‌رنگ شدن ارزش‌های معنوی

گاهی بعضی افراد، شرایط اولیه برای ازدواج و تشکیل خانواده را دارا هستند، ولی مسایلی هم چون هزینه بالای زندگی و وضعیت اقتصادی را مطرح می‌کنند. این مسأله نشان می‌دهد که آنان از فضل الهی ناامیدند، به خداوند توکل ندارند (همان). این مسأله آفت بزرگی است، در حالی که خداوند متعال می‌فرماید:

«وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ؛ ... مردان و زنان بی‌همسر خود را همسر دهید، همچنین غلامان و کنیزان صالح و درست‌کارتان را، اگر فقیر و تنگ‌دست باشند، خداوند از فضل خود آنان را بی‌نیاز می‌سازد؛ خداوند گشایش دهنده و آگاه است! و کسانی که امکانی برای ازدواج نمی‌یابند، باید پاکدامنی پیشه کنند تا خداوند از فضل خود آنان را بی‌نیاز گرداند...!» (نور، آیات ۳۲ و ۳۳).

۲-۱-۳. نفوذ فرهنگ آزادی جنسی غرب

از مهم‌ترین انگیزه‌های ازدواج نیاز جنسی انسان و علاقه به جنس مخالف است. با توجه به این واقعیت اگر جامعه‌ای به اعضای خود اجازه می‌دهد بدون ازدواج و پذیرش مسئولیت‌هایی که در ازدواج متوجه آنان می‌گردد بتوانند با یکدیگر روابط جنسی برقرار کنند، طبیعی است که دیگر دست‌یابی به شریک جنسی نمی‌تواند انگیزه اولیه ازدواج باشد و در نتیجه شمار زیادی از جوانان ترجیح می‌دهند به ازدواج امتناع ورزند و نیاز جنسی خویش را با هزینه‌های کمتر برآورده سازند؛ از این رو بالا رفتن سن ازدواج در کشورهای غربی با عدم رشد زندگی مشترک زنان و مردان همراه بوده است. «بنابراین فرهنگ غربی ازدواج را مانعی بر سر راه آزادی و لذت بردن بی‌حد و حصر از شهوات می‌داند و به همین دلیل بنیان خانواده در غرب به شدت متزلزل است، متأسفانه این فرهنگ در بین برخی از جوانان نفوذ کرده و آنان را از ازدواج دور کرده است» (بستان، ۱۳۸۳، ص ۲۵).

برخی از جوانان امروزی تنها کارکرد ازدواج را کارکرد جنسی می‌دانند و با برخورداری کمابیش آزاد تمتعات جنسی، نیازی در خود به ازدواج نمی‌بینند، مگر آن‌که به سنین بالا برسند و دیگر توان گذشته را از دست بدهند که در آن صورت همسر برای آنان حکم پرستار را خواهد داشت (رجبی، ۱۳۸۶، ص ۱۳).

۲-۱-۳. آداب نامناسب فرهنگی

متأسفانه بعضی آداب و رسوم نامناسب فرهنگی جامعه مانند بالا بودن سطح توقعات، مهریه‌های سنگین، مسکن و جهیزیه‌های نامتعارف بر رفتار بیشتر

خانواده‌ها تأثیر می‌گذارد و امر ازدواج را بیش از پیش دشوار، پرهزینه و پیچیده می‌سازد.

یک. بالا بودن سطح توقعات

هرچند دقت در زمینه شخصیت، ویژگی‌های اجتماعی و اعتقادی، تناسب تحصیلات و... در گزینش همسر آینده اهمیت دارد، ولی آن چه مانع به شمار می‌آید، دیدن «هزار نکته باریک‌تراز مو» در طرف مقابل است. در برخی موارد، نوع مدل لباس و مو، فردی را از ازدواج باز می‌دارد. این در حالی است که بارها گفته شده ازدواج بر اساس طبیعت انسان و دستور شرع، امری ضروری است. در این حالت، چه بسا دخترانی هستند که خواستگاران فراوانی داشته‌اند، ولی هریک را به دلیل همین چشم‌داشت‌ها و بهانه‌های بی‌جا رد کرده‌اند. همچنین پسران بسیاری هستند که به دلیل نیافتن دختران صددرصد ایده آل خود، با وجود گذشتن چند دهه از عمرشان، به ازدواج تن نمی‌دهند. چاره کار آن است که سطح توقع‌ها و چشم‌داشت‌ها در ازدواج کاهش یابد و جنبه‌های مالی، زیبایی و... نقشی فرعی داشته باشند نه اصلی (همان)، همچنان که پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ همانندی در ایمان را اصل دانسته و فرموده است: «در امر ازدواج، همه مؤمنان همتای یکدیگرند» (حرعاملی، ۱۴۱۲ق، ص ۳۹).

بعضی از تجملات نادرستی که در فرهنگ ایرانی نهادینه شده‌اند، مانع از تشکیل یک زندگی آرام می‌شوند. شاید اگر خانواده‌ها در این زمینه آگاهی پیدا کنند آمار ازدواج روزه‌روز بیشتر شود.

دو. آداب و رسومات نامتعارف

آداب و رسوم نامتعارف نیز از جمله عوامل فرهنگی مؤثر بر تأخیر ازدواج است. «یکی از خاک ریزهای فراروی دختر و پسر و والدین در امر ازدواج، آداب و سنت‌هایی است که در جامعه نفوذ کرده و همانند یک واجب و فریضه (!)، نقض آن را نه تنها جایز نمی‌دانند، بلکه ضد دینی (!) می‌پندارند. متأسفانه چون این سنت‌ها رنگ مذهبی به خود گرفته است، در همهٔ مراحل ازدواج گریبان‌گیر خانواده‌ها است و پیمودن راه را دشوار می‌سازد. تشریفات سنگین شب خواستگاری، روز عقد، روز جشن و روز عروسی، دعوت از مهمانان زیاد، خرید طلا با بهای بسیار گزاف، برخی سنت‌های محلی و لازم‌الاجرا و... در شمار سنت‌های ناپسندی است که متأسفانه هنوز رواج دارد. بیشترین آداب و سنت‌ها تنها به بهانهٔ چشم و هم‌چشمی با دیگران - برای روسفید شدن نزد همسایه‌ها و خویشاوندان و دوستان، صورت می‌گیرد» (همان).

«باید گفت این آداب و سنت‌ها نه ریشهٔ اخلاقی و انسانی دارد و نه ریشهٔ شرعی و مذهبی؛ زیرا در مراسم ازدواج بزرگان دین اسلام هیچ کدام از این موارد دیده نمی‌شود. همان‌گونه که در داستان ازدواج بهترین مرد و زن جهان حضرت علی علیه السلام و حضرت زهرا علیها السلام مراسم به سادگی بسیار تمام انجام شد و چنین سنت‌های دست و پاگیری وجود نداشت» (امینی، ۱۳۹۲، ش، ص ۱۷۸).

در زندگی پیروان راستین اهل بیت علیهم السلام نیز چنین نمونه‌هایی به چشم می‌خورد. «یک نمونه، داستان شیرین ازدواج دختر فقیه گران‌قدر؛ مرحوم کاشف الغطاء است. مقام علمی و فقهی کاشف الغطاء بر کسی پوشیده نیست. ایشان در یکی از جلسه‌های درس خود عنوان می‌کند من دختری دارم که هنگام ازدواج اوست. اگر یک جوان متدین و بااخلاقی بخواهد، دخترم را به ازدواج او در

می‌آورم. در این میان طلبه‌ای برخاست و اظهار علاقه کرد. کاشف الغطاء با توجه به شناختی که از این طلبه داشت، به او گفت: پس از کلاس به خانه من بیا. خود نیز پس از رفتن به خانه، با دخترش گفت و گو کرد. وی گفت که این طلبه از مال دنیا هیچ ندارد، ولی دارای دانش و اخلاق است. دختر هم پذیرفت و در همان زمان، عقد را خواندند. ایشان یکی از اتاق‌های منزل خودش را حجله قرار داد و دختر را همان شب به خانه بخت فرستاد. این داماد کسی نبود جز مرحوم شیخ محمدتقی مسجدشاهی که از فقیهان ارزشمند عصر خویش گشت. رفتار این بزرگان دین و دانش بسیار آموزنده است. این رفتار نشان می‌دهد که از یک سو، آنان برای امر ازدواج، اهمیتی بسیار قائل‌اند و از سوی دیگر، از بستن هرگونه پیرایه‌های غیردینی به آن، دوری می‌کنند» (مظاهری، ۱۳۷۹ ش، ص ۵۷).

سه. مسئله مسکن و جهیزیه‌های نامتعارف

در زندگی سنتی و طایفه‌ای گذشته، زوج‌های جوان پس از ازدواج نیاز چندانی به تهیه مسکن مستقل نمی‌دیدند و معمولاً در همان منزل پدر داماد سکونت می‌گزیدند. طبیعتاً این امر باعث ساده‌تر بودن ازدواج می‌شد، ولی همچنان که تحولات اقتصادی و اجتماعی نظام خانواده را به سمت هسته‌ای شدن رهنمون شده و باعث پیدایش و پذیرش سلیقه‌ها و عقاید متفاوت و حتی متضاد شده است. زوج‌های جوان دیگر برای سکونت پس از ازدواج، منزل پدران خویش را نمی‌پسندند و به دنبال تهیه مسکن مستقل‌اند. این دگرگونی در ترجیحات جوانان، در کنار اوضاع ناگوار اقتصادی و قدرت خرید پایین آنان، ظاهراً به مانعی در برابر ازدواج تبدیل شده است، موجب به تأخیر افتادن ازدواج تا زمان مناسبی می‌شود که زوج به ویژه مرد توان تهیه مسکن مستقل را بیابد.

«این مسأله نیز یکی از مشکلات و موانع ازدواج در جامعه کنونی است. اسباب و اثاثیه‌ای که باید در آغاز زندگی مشترک، مشکل گشای دو جوان باشد، خود به مشکلی تبدیل شده که تنها با صرف هزینه‌های فراوان و به زانو درآمدن سرپرست خانواده در زیر فشار اقتصادی آن، گشودنی است. نخستین اندیشه پدر و مادر دختر هنگام آمدن خواستگار این است که چگونه هزینه تجهیزیه دخترشان را فراهم سازند. اگر این توانایی را در خود نبینند، به ناچار دختر باید در خانه بماند و شوهر نکند تا خداوند دری بگشاید! متأسفانه بیشترین اسباب و اثاثیه‌های اضافی برای رفع مشکلات دو زوج جوان نیست، بلکه به این دلیل است که شمار ماشین‌هایی که تجهیزیه را حمل می‌کنند به اندازه یا بیشتر از ماشین‌های تجهیزیه دختر فلان همسایه یا فلان خویشاوند باشد» (حبیب‌نژاد، ۱۳۸۱ ش، ص ۶۰).

چهار. مهریه‌های سنگین

چهارمین مانع عدم ازدواج به هنگام جوانان، مهریه‌های سنگین است که گاهی رنگ دینی نیز به خود می‌گیرد. «حتی شنیده شده که می‌گویند: ۱۲۴ هزار سکه به نیت ۱۲۴ هزار پیامبر ﷺ یا ۷۲ سکه به نیت ۷۲ تن کربلا. در حالی که می‌توان گفت: ۵ سکه به نیت ۵ تن آل عبا. فلسفه وجودی مهریه در ازدواج، پر شدن خلاء اقتصادی زن و استحکام هرچه بیشتر کانون خانوادگی است. مهریه، وسیله‌ای برای میخکوب کردن داماد و بدتر از آن، چشم و هم‌چشمی نیست. اسلام نیز مهر زیاد را نپذیرفته است و آن را ناپسند می‌داند» (همان). امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «شومی زن به زیادی مهر او است» (حرعاملی، ۱۴۱۲ ق، ص ۹).

۲-۳. عوامل اجتماعی

اگرچه یکی از ضروریات حیات انسان زندگی اجتماعی است، به گونه‌ای که بشر بدون اجتماع قادر به زندگی نمی‌باشد، برخی از عوامل افزایش سن ازدواج به مسائل اجتماعی برمی‌گردد.

۱-۲-۳. افزایش جرم و آسیب‌های اجتماعی و خانوادگی

«بالا رفتن جرائم و آسیب‌های اجتماعی و خانوادگی مانند اعتیاد و بی‌بند و باری، همسرآزاری، طلاق، روابط سرد همسران و مانند آن نه تنها موجب از هم پاشیدگی خانواده‌ها، بلکه موجب سلب اعتماد جوانان از ازدواج گردیده و سبب شده است جوانان امروز به ازدواج به عنوان عامل خوشبختی نگاه نکنند و سرنوشت خود را به همه کسانی که در دام این آسیب‌ها گرفتار شده‌اند تشبیه نمایند» (بستان، ۱۳۸۳ش، ص ۲۸).

۲-۲-۳. طولانی بودن تحصیلات

طولانی بودن مدت تحصیلات و افزایش نسبت حضور دختران به پسران در کنکور که طبق بعضی آمارها تنها ۳۵/۴۳ درصد افرادی که در کنکور شرکت می‌نمایند از بین مردان هستند، سبب شده که اغلب پسران و دختران تا پایان تحصیلات و بعد هم تا هنگام اشتغال از ازدواج سرباز زنند و همچنین دختران به علت داشتن تحصیلات دانشگاهی حاضر به ازدواج با پسران پشت کنکور مانده نباشند (صادقیان، ۱۳۸۰ش، ص ۵)، اما در گذشته کودکان اغلب وقتی به سن نوجوانی می‌رسیدند مهارت‌های شغلی خود را فرا گرفته بودند و نیازی نبود، بعد از

بلوغ نیز سالیانی را صرف یادگیری عنوان و مهارت‌های مورد نیاز خود نمایند؛ اما جوامع کنونی چنان پیچیده شده‌اند که داشتن یک زندگی قابل قبول و متناسب با توقعات جامعه؛ در این‌گونه جوامع اغلب مستلزم گذراندن یک دوره بلند مدت تحصیلی می‌باشد، به طوری که کسب مدارک تحصیلی موجب اعتبار اجتماعی اقتصادی افراد می‌شود و زمینه استخدام آسان تر آنان را در مراکز اداری، کارخانه‌ها و مانند آن فراهم می‌نماید. بنابراین جوانان برای اینکه بتوانند در آینده از موقعیت اجتماعی و اقتصادی بهتری برخوردار شوند (بستان، ۱۳۸۳ ش، ص ۲۳) ناگزیرند دهه سوم زندگی خود را نیز برای تحصیل صرف نمایند (رجبی، ۱۳۸۶ ش، ص ۸).

۳-۳. عوامل اقتصادی

عوامل اقتصادی که در تأخیر ازدواج نقش دارند؛ عبارت از تهیه جهیزیه (که یکی از رسوم ایرانیان است)، تهیه مسکن (اگرچه در حد اجاره یک منزل کوچک)، بیکاری پسران و نداشتن شغل مناسب و بالا رفتن هزینه‌های زندگی البته این موضوع را با قدری تفاوت در رسوم سایر کشورها نیز نمود پیدا می‌کند.

۳-۳-۱. نداشتن شغل مناسب

شاید بتوان گفت در جامعه کنونی، مهم‌ترین علت عدم ازدواج جوانان، بیکاری است. پیدا کردن شغل آن هم متناسب با ویژگی‌های دلخواه جوان و تحصیلات - بسیار مشکل است، به گونه‌ای که تا زمانی که جوان بخواهد به کار و منبع درآمدی دست یابد و سپس ازدواج کند، به دهه سوم یا حتی چهارم زندگی گام خواهد نهاد. بدون داشتن شغل نیز ازدواج کردن، بسیار مشکل‌آفرین و حتی

امکان ناپذیر به نظر می‌رسد (همان، ص ۱۴).

بیکاری و نداشتن شغل دائم، به ویژه برای پسران، یکی از مهمترین علل به تعویق افتادن ازدواج محسوب می‌شود. در جوامع در حال توسعه، با توجه به اینکه مسئولیت اصلی تأمین مخارج زندگی مشترک بر عهده مردان است، اشتغال در حکم پیشرفت ازدواج پسران اهمیت ویژه‌ای دارد. جوانانی که از استقلال مالی محرومند و به کمک‌های مالی خانواده وابسته‌اند مجبورند برنامه‌ها و هدف‌های خود را از قبل ازدواج و تشکیل خانواده، تا آینده نامعلوم به تأخیر بیندازند (همان).

۳-۲-۳. افزایش تورم

اگرچه انتظار می‌رود که در دوره‌های رونق اقتصادی، ازدواج افزایش یابد، ولی مطالعات بسیاری نشان داده است که نرخ‌های بالا و ماندگار تورم آثار منفی شدیدی در رشد اقتصادی و در پی آن رفاه و قدرت خرید جامعه به جا می‌گذارد. بنابراین تورم بالا و ماندگار آثار منفی در ازدواج داشته و سن ازدواج را افزایش می‌دهد (ارتجاعی، ۱۳۹۱ش، ص ۵).

بر اساس اطلاعات سازمان ثبت احوال کشور، میزان ازدواج از سال ۹۳ تا ۹۷ در حال کاهش بوده است. در سال ۹۳، ۷۷۰ هزار و ۷۳۸ مورد، در سال ۹۴، ۱۷۴ هزار و ۱۱۷ مورد، در سال ۹۵، ۶۶۹ هزار و ۷۹۱ مورد، در سال ۹۶، ۶۰۸ هزار و ۸۵۰ مورد و در سال ۹۷، ۶۰۸ هزار و ۴۱۶ مورد ازدواج ثبت شده است و در سال ۹۸ هم به نظر می‌رسد این روند کاهشی ادامه داشته است.

اما آمارها نشان می‌دهد که در سال ۱۳۹۹ شاهد افزایش آمار ازدواج آن هم پس از ۲۵ سال بودیم. اتفاقی که برای همه کارشناسان این حوزه عجیب بود، اما

حقایق زیادی را نشان داد. حقایقی که از تمایل جوانان برای ازدواج و تشکیل خانواده خبر می‌دهد، اما گویا در گذشته زور مسیر پرتلاطم رسیدن به خانه بخت بیشتر از رغبت جوانان بوده و برخی را در میانه مسیر منصرف و بی‌رغبت به ازدواج می‌کرده است.

این تلاطم‌ها نیز اغلب همان رسوم متعدد خانواده‌های ایرانی برای ازدواج از جمله برگزاری مراسم‌های گوناگون، تاکید خانواده‌ها بر برد و بدل هدایای مختلف میان خانواده‌ها آن هم به بهانه آداب، برگزاری مراسم‌های سنگین و مجلل عروسی، سخت‌گیری خانواده در روند ازدواج جوانان و غیره است. این در حالی است که شیوع کرونا نشان داد که می‌توان از این مسائل چشم‌پوشی کرد و زندگی مشترک را آسان‌تر و شیرین‌تر آغاز کرد.

آمارهای رسمی نشان می‌دهد که تعداد ازدواج‌های ثبت شده در کل کشور در بهار ۱۴۰۰ نسبت به دوره زمانی سال قبل، ۲/۲۵ درصد افزایش داشته است. همچنین در تمامی استان‌ها شاهد افزایش ازدواج نسبت به دوره زمانی سال قبل یعنی بهار سال ۹۹ هستیم. اولین و اصلی‌ترین دلیل رشد ازدواج‌ها در کشور، قطع هزینه‌ها و مهمانی‌های آن چنانی است که برای داماد و هردو خانواده در برخی موارد غیرقابل تحمل بوده است. به‌طور کلی شرایط فعلی جامعه و وضعیت اقتصادی امکان ازدواج را برای جوانان سخت‌تر از گذشته کرده است. این در حالی است که حدود ۱۳ میلیون جوان در سن ازدواج در کشور وجود دارند و تحلیل آمارهای ازدواج در ایام کرونا نیز حاکی از تمایل افراد در سن ازدواج به تشکیل خانواده بوده اما مسائل اقتصادی یکی از موانع مهم ازدواج محسوب می‌شده است.

بنابراین شیوع کرونا این پیام را به همراه دارد که می‌توان با کاهش هزینه‌ها و

مراسم‌های خلاصه نیز ازدواج کرد و از بروز آسیب‌های فراوان فردی و اجتماعی پیشگیری کرد.

۳-۳-۳. داشتن توان اقتصادی دختران

گاهی داشتن توان اقتصادی مانند داشتن شغل مانع ازدواج می‌شود و آن در صورتی است که دختران شاغل باشند. گرچه در اسلام اشتغال بانوان به فعالیت‌های مناسب و متعارف با جنسیت آنان نهی نشده است، اما گاهی افراط در این امر و دلبستگی به کار برخی از دخترانی که شغلی برای خود دست و پا می‌کنند و مشغول به کار می‌شوند، رغبت خود را برای ازدواج از دست می‌دهند، دلایلی که موجب کاهش میل آن‌ها به ازدواج می‌شود عبارتند از:

۱- دختران وقتی شاغل می‌شوند توان اقتصادی‌شان بالا می‌رود و به استقلال اقتصادی می‌رسند، از آنجا که یکی از انگیزه‌های دختران برای ازدواج نیاز اقتصادی است و از مجرد ماندن خود احساس سربار خانواده بودن را دارند با رسیدن به استقلال اقتصادی این انگیزه در آن‌ها از بین می‌رود و در نتیجه دیده می‌شود بسیاری از آنان رغبت چندانی به ازدواج ندارند.

۲- داشتن شغل از این نظر که هم منبع اقتصادی و هم سرگرمی خوبی است و می‌تواند در انسان نشاط و شادی بوجود آورد جایگاه خاصی در بین دختران دارد. گاهی علاقه به شغل در بین دختران چنان زیاد می‌شود که به خاطر ترس از دست دادن آن ازدواج نمی‌کنند. بنابراین یکی از انگیزه‌های ازدواج دختران که بیرون آمدن از تنهایی و انس گرفتن به همسراست، با شاغل شدن آن‌ها از دست می‌رود، زیرا نزد آن‌ها شغل به جانشین مناسبی برای ازدواج تبدیل شده است.

۳- دختری که شاغل است معمولاً خواستگاران بیشتری نسبت به سایر دختران دارد، به همین دلیل از تأخیر انداختن ازدواج واهمه‌ای ندارد، زیرا شانس خود را برای ازدواج حتی اگر سن او افزایش پیدا کند زیاد می‌بیند. بنابراین گاهی شاغل شدن دختران (برعکس شاغل شدن پسران که سبب زیاد شدن انگیزه ازدواج است) انگیزه آن‌ها را نسبت به ازدواج کاهش می‌دهد.

۹۳

نتیجه

هدف از ازدواج در اسلام به مراتب، بالاتر و مقدس‌تر از آن است که تنها در حد کام‌جویی جنسی قرار گیرد؛ زیرا اگر چنین بود فرقی میان ازدواج انسان و جفت‌گیری حیوانات وجود نداشت و ازدواج مشمول این همه قوانین آسمانی و رهبری پیامبران علیهم‌السلام و راهنمایان قرار نمی‌گرفت. ازدواج امری اساسی و مهم است که باید در جامعه رشد و توسعه یابد تا افراد در سایه پای‌بندی بدان از بسیاری انحرافات و پیش‌آمدهای ناگوار مصون بمانند.

مقاله پیش رو به شناسایی عوامل مؤثر بر تأخیر ازدواج در جامعه کنونی پرداخته و در نهایت سه عامل را به عنوان مهم‌ترین عوامل مؤثر در این حوزه شناسایی و مؤلفه‌های مرتبط با آن را واکاوی کرده است. در این بین، سه عامل فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی از مهم‌ترین عوامل این حوزه محسوب شدند.

در عوامل فرهنگی مؤلفه‌هایی هم چون کم‌رنگ شدن ارزش‌های معنوی و آداب نامناسب فرهنگی و در عوامل اجتماعی مؤلفه‌هایی مانند: افزایش جرم، آسیب‌های اجتماعی و خانوادگی، طولانی بودن تحصیلات و در عوامل اقتصادی مؤلفه‌هایی مانند: نداشتن شغل مناسب، افزایش تورم و داشتن توان اقتصادی

دختران مورد بحث قرار گرفت و پس از تبیین، راهکارهایی در راستای خروج از این نوع معضلات ارائه گردید.

منابع و مأخذ

*قرآن کریم (ترجمه مکارم شیرازی)

۱. ابطحی، سیدمصطفی (۱۳۴۷ش)، ازدواج در آستانه اسلام و علم عقاید و آراء بشر در امور جنسی، قم: کتابخانه تخصصی تاریخ اسلام و ایران.
۲. ارتجاعی، ابراهیم (۱۳۹۱ش)، «تورم و اطمینانی تورمی پراکندگی نسبی قیمت‌ها و رشد اقتصادی در ایران»، فصلنامه مطالعات اقتصادی کاربردی در ایران، شماره ۱.
۳. افروز، غلامعلی (۱۳۸۱ش)، مبانی روان‌شناختی ازدواج در بستر فرهنگ و ارزش‌های اسلامی، تهران: دانشگاه تهران.
۴. امینی، ابراهیم (۱۳۹۲ش)، بانوی نمونه اسلام، قم: مرکز مطبوعاتی دارالتبلیغ اسلامی، چاپ سوم.
۵. بستان، حسین (۱۳۸۳ش)، اسلام و جامعه‌شناسی خانواده، قم: پژوهشکده حوزه و دانشگاه.
۶. حبیب‌نژاد، سید احمد (۱۳۸۱ش)، پیوند آسمانی (ویژه ازدواج حضرت علی علیه السلام و حضرت زهرا علیها السلام)، قم: مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما.
۷. حرعاملی، محمد بن الحسن (۱۴۱۲ق)، وسائل الشیعه، تحقیق: محمدرضا الحسینی الجلالی، مترجم: گروهی از محققین مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان، قم: موسسه آل‌البیت علیهم السلام لاحیاء التراث.
۸. رجبی، عباس (۱۳۸۶ش)، «سن ازدواج؛ عوامل افزایش و راهبرد کاهش آن»، معرفت، ش ۱۱۲.
۹. صادقیان، غلامرضا (۱۹ تیر-۱۳۸۰ش)، «سن ازدواج چرا افزایش یافته است؟»، روزنامه کیهان، ش ۱۷۱۳۰.

۱۰. قمی، محمد بن علی بن حسین بن موسی بن بابویه (۱۳۶۳ش)، الخصال، (با مقدمه و ترجمه و تصحیح احمد فهري زنجاني)، تهران: علمیه اسلامیة.
۱۱. محمدی ری شهری، محمد (۱۳۶۷ش)، میزان الحکمة، مترجم: حمیدرضا شیخی، قم: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، چاپ دوم.
۱۲. مطهری، مرتضی (۱۳۷۱ش)، تعلیم و تربیت در اسلام، تهران: صدرا.
۱۳. مظاهری، حسین (۱۳۹۷ش)، اخلاق در خانه، قم: اخلاق، چاپ بیست و یکم.
۱۴. مهدوی، محمدصادق (۱۳۷۷ش)، «بررسی تطبیقی تغییرات ازدواج»، تهران: شهید بهشتی.

